

Правіцелі не жадалі дзяліцца даходамі з халіфамі і перадавалі свае пасады ў спадчыну сынам.

Так Арабскі халіфат распаўся на мноства самастойных дзяржаў. Але асноўнай мовай у іх заставалася арабская, а рэлігіяй — іслам.

Пытанні і заданні. **1.** Раствлумачце, як было ўстроена грамадства арабаў да прыняцця ісламу. Якія былі іх рэлігійныя вераванні? **2.** Складзіце план адказу «Узнікненне ісламу і аб'яднанне арабаў». **3.** Параўнайце тэрыторыю арабскай дзяржавы пры Мухамедзе і падчас росквіту Арабскага халіфата. Раствлумачце прычыны поспехаў заваявальных паходаў арабаў. **4.** Складзіце расказ пра Арабскі халіфат па плане: час існавання, прычыны стварэння, тэрыторыя, насельніцтва, прычыны распаду. **5.** Раствлумачце, як звязаны паміж сабой даты: 622 г., 630 г., VII—VIII стст., IX ст.

Падрыхтуйце паведамленне пра адзін з гарадоў Арабскага халіфата.

§ 25. Араба-ісламская культура

Успомніце. Пералічыце вядомыя вам дасягненні культуры народаў Старажытнага Усходу.

Вы даведаецеся. У гісторыі рэдка бывае, калі ў выніку заваяванняў качэўнікаў ствараецца вялікая культура. Але такога высокага ўзроўню яе развіцця, як у Арабскім халіфате, не ведалі многія краіны і народы Сярэднявечча. Што ж выклікала такі ўздым культуры?

1. Каран — свяшчэнная кніга мусульман. Пасля смерці Мухамеда яго прапаведзі былі запісаны і склалі свяшчэнную кнігу мусульман — **Каран** (у перакладзе з арабскай — «чытанне»). Мусульмане вераць, што Каран — гэта словы Алаха, перададзеныя ім прароку Мухамеду.

Галоўнае ў ісламе — вера ў аднаго Бога (Алаха). Мусульмане перакананы ў несмяротнасць чалавечай

Старонка Карана ►

душы. Алах стварыў свет і чалавека, даў людзям сродкі да існавання, дастатак. Але надыдзе канец свету, і на апошнім судзе Алах вынесе свой прыгавор кожнаму чалавеку за ўсе яго добрыя і злыя справы. Праведнікі трапяць у рай, а грэшнікі і няверуючыя ў Алаха апынуцца ў пекле. Мухамед сцвярджаў, што Алах адзіны як у арабаў, так і ў яўрэяў, і ў хрысціян, якім Бог адкрыў сябе праз папярэдніх прарокаў — Мусу (Майсея) і Ісу (Ісуса). Але Мухамед казаў, што яўрэям-іўдаістам і хрысціянам вучэнне пра Бога было адкрыта не да канца. Таму, па яго словах, менавіта іслам з'яўляецца сапраўдным вучэннем пра Бога.

Паколькі іслам узнік побач з тымі тэрыторыямі, дзе раней з'явіліся іўдаізм і хрысціянства, то можна заўважыць падабенства Бібліі і Карана. У іх амаль аднолькава распавядаецца пра стварэнне Богам свету за шэсць дзён, пра стварэнне першых людзей, пра іх грэхападзенне і выгнанне з раю, пра сусветны патоп і многае іншае.

Адно з важных палажэнняў Карана — ідэя джыхада. (Джыхад — гэта стараннасць, запал у распаўсюджванні іслама, у тым ліку і шляхам вайны супраць людзей іншай веры.) Каран абяцае, што тыя, хто загінуў у свяшчэннай вайне, адразу трапяць у рай.

Якую ролю адыграла ідэя джыхада ў заваяваннях арабаў?

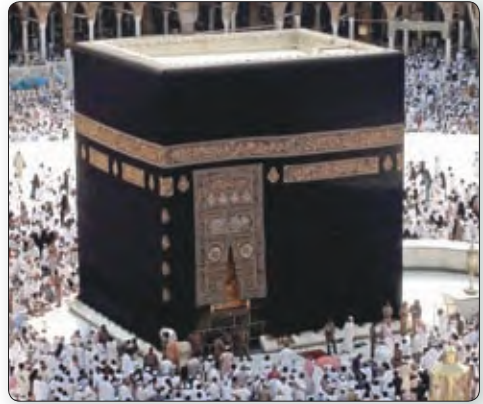
Іслам спачатку быў рэлігіяй толькі арабаў, але неўзабаве яго прынялі многія народы свету. Яго распаўсюджванню на вялікай тэрыторыі спрыялі арабскія заваяванні.

2. Іслам у жыцці сярэднявечных мусульман. Мухамед заклікаў усіх вернікаў падпарадкоўвацца ўладам, таму што яны пастаўлены Алахам. Халіф з'яўляўся не толькі правіцелем дзяржавы, але і правадыром усіх мусульман. Тыя, хто не прымаў іслам, плацілі асобы падатак.

Мусульмане павінны абавязкова чытаць пяць малітваў у дзень. Пасля закліку да малітвы ўсе мусульмане —

Свяцілішча Кааба ў горадзе Мекка ▶
(Саудаўская Аравія). Тут знаходзіцца сла-
вуты Чорны камень. Мусульмане лічаць,
што да яго дакранаўся Алах.

Чаму мусульмане павінны здзяйсняць малітвы
тварам да Меккі і Каабы?

ад халіфа да жабрака — кідалі свае справы і маліліся. Лічылася, што Алах адусюль пачуе верніка, таму малітвы здзяйснялі ў спецыяльных будынках — *мячэцях* або ў любым падыходзячым месцы. Кожны мусульманін павінен хаця б аднойчы ў жыцці здзейсніць падарожжа ў Мекку і наведар галоўную святыню ісламу — *Каабу* з чорным каменем. Гэта падарожжа-паломніцтва называецца *хадж*.

Усе мусульмане павінны даваць міласціну для бедных членаў грамадства. Мусульманам не дазваляецца піць віно, есці свініну. Іслам у Сярэднявеччы забараняў маляваць людзей, жывёл. Таму мастакі па-майстэрску малявалі арнамент, які складаецца з незвычайна пераплеценых ліній. У Еўропе яго так і называлі — *арабеска*.

▲ Арабеска

3. Росквіт культуры халіфата. Арабы падпарадкавалі тэрыторыі старажытных цывілізацый: Месапатаміі, Егіпта, Ірана, Палесціны, Сярэдняй Азіі. Але культура заваёўнікаў-арабаў знаходзілася на больш нізкім узроўні, чым культура пакораных імі народаў. Аднак менавіта ў Арабскім халіфаце ўзнікла новая вялікая культура. Яе называюць *араба-ісламскай*. Ёсць некалькі прычын таго, што яна была значна больш развітой, чым культура Заходняй Еўропы таго часу.

6, с. 187

Прычыны росквіту культуры Арабскага халіфата

Аб'яднанне ў адной дзяржаве народаў з высокаразвітой культурай

Арабская мова — адзіная дзяржаўная мова ў халіфаце

Узаемны абмен навуковымі ведамі і дасягненнямі культуры

Адзіная рэлігія — іслам, якая аб'ядноўвае насельніцтва краіны

▲ Асноўныя прычыны росквіту культуры Арабскага халіфата

У араба-ісламскай культуры зліліся дасягненні культуры народаў, аб'яднаных арабскай мовай і ісламам.

4. Навука, літаратура і мастацтва. Арабы вельмі любілі і цанілі паэзію. Спачатку паэты больш услаўлялі адвагу воінаў-бедуінаў. Потым усё часцей сталі пісаць пра характэрныя прыроды, чалавечыя пачуцці. Многія з іх асуджалі багацце, прагнасць, уладалюбства. На працягу некалькіх стагоддзяў многімі народамі Арабскага халіфата ствараўся вядомы зборнік казак «Тысяча і адна ноч». Гэта казкі пра высакародных людзей, пра каханне, пра дзіўныя падарожжы, чалавечыя хітрасці і чараўнікоў.

Вялікімі былі дасягненні навукі. «Найважнейшае ўпрыгожанне чалавека — веды», — казалі арабскія вучоныя. Арабы стварылі алгебру (по-арабску гэта азначае «лічэнне»). Яны пачалі выкарыстоўваць індыйскія лічбы, якія пасля трапілі ў Еўропу і сталі называцца *арабскімі*.

Ісламскія вучоныя сталі выкарыстоўваць паперу, якая была вынайздзена ў Кітаі. У Багдадзе была пабудавана буйная майстэрня па вырабе паперы — зручнага, лёгкага і даўгавечнага матэрыялу для пісьма. Выкарыстанне паперы дало магчымасць спрашчаць перапіску кніг, ствараць вялікія бібліятэкі.

Кнігі сталі даступны ўсё большай колькасці людзей. У Еўропе папера з'явілася пад уплывам дасягненняў ісламскага свету.

У Багдадзе, Каіры, Кордаве (на Пірэнейскім паўвостраве) існавалі вышэйшыя навучальныя ўстановы. Самай буйной быў Дом мудрасці ў Багдадзе. Халіфы сабралі тут выдатных вучоных свайго часу. Тут працавала шмат медыкаў, матэматыкаў, астраномаў. Але галоўнай задачай быў пераклад кніг з розных краін на арабскую мову. Былі напісаны сапраўдныя энцыклапедыі па геаграфіі, біялогіі, медыцыне, матэматыцы, хіміі. Гэтыя кнігі пачалі выкарыстоўваць вучоныя практычна з усяго свету, уключаючы еўрапейцаў. У вялікіх бібліятэках Багдада і іншых гарадоў захоўваліся тысячы кніг. Напрыклад, у бібліятэцы Кордавы налічвалася каля 400 тысяч рукапісных кніг.

Архітэктары і будаўнікі халіфата стварылі нямала цудоўных будынкаў, палацаў правіцеляў і мячэцяў. Упрыгожаннем мячэці быў круглы купал і мноства ажурных калон. Каля мячэці заўсёды будаваўся *мінарэт*. Гэта высокая вежа, з якой веруючых людзей заклікалі да малітвы.

Мячэць з мінарэтамі каля Медыны. ►
Сучаснае фота

Знайдзіце на фота мінарэты. Як вы лічыце, чаму так важна было зрабіць іх высокімі?

► Дом мудрасці ў Багдадзе.
Мініяцюра XV ст.

◀ Хірургічная аперацыя. Малюнак XV ст.

Развіццё медыцыны прывяло да адкрыцця бальніц, у якіх працавалі прафесійныя ўрачы. Першая бальніца была адкрыта ў Багдадзе, а неўзабаве іх стала ўжо пяць. Араба-ісламская культура адыграла

важную ролю як у жыцці народаў халіфата, так і ў гісторыі ўсяго чалавецтва. Яна аб'яднала ў сабе культуры многіх народаў. Гэта садзейнічала іх узаемнаму пранікненню і ўзбагачэнню.

Пытанні і заданні. 1. Як іслам уплываў на паўсядзённае жыццё мусульман? 2. Параўнайце хрысціянства і іслам па плане: час узнікнення, месца ўзнікнення, тэрыторыя распаўсюджвання, свяшчэнныя кнігі, асноўныя ідэі, правілы для веруючых. Адказ аформіце ў выглядзе табліцы і зрабіце вывады. 3. Растлумачце, чаму араба-ісламская культура была больш развітой, чым культура Заходняй Еўропы таго часу. 4. Складзіце спіс дасягненняў араба-ісламскай навукі і культуры, якія ўвайшлі ў сусветную культуру. 5. Падрыхтуйце 3—5 пытанняў для віктарыны «Арабскі халіфат».

Падрыхтуйце і прадстаўце аднакласнікам паведамленне пра аднаго з сярэднявечных арабскіх падарожнікаў.

§ 26. Іран і Сярэдняя Азія

Успомніце. Якія дзяржавы размяшчаліся на тэрыторыі Ірана ў старажытнасці?

Вы даведаецеся. Нібы хваля за хваляй накатваліся нашэсці заваёўнікаў на гэтыя квітнеючыя землі. Яны неслі смерць, разбурэнні і прыгнёт. Здавалася, што тут ніколі не адродзяцца мнагалюдныя гарады, а землі ніколі больш не дадуць ураджаю. Але менавіта Іран і Сярэдняя Азія падарылі чалавецтву вялікіх вучоных, паэтаў, мысліцеляў.

1. Іран і Сярэдняя Азія пасля распаду Арабскага халіфата. Арабскае заваяванне прывяло да распаўсюджвання ў Іране і Сярэдняй Азіі ісламу і арабскай мовы, але не была забыта